

Senedd Cymru / Welsh Parliament

Y Pwyllgor Cyllid / Finance Committee

Cyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru 2023-24 / Welsh Government Draft

Budget 2023-24

WGDB_23-24 29

Llywodraeth Leol Cymru / Welsh Local Government Association

Pwyllgor Cyllid: Craffu ar Gynigion Cyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru 23-24

Jon Rae, Cyfarwyddwr, Cyfarwyddwr Adnoddau

Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru – Llais Cynghorau Cymru

Mae Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru (CLILC) yn sefydliad trawsbleidiol dan arweiniad gwleidyddol sy'n ceisio rhoi llais cryf i lywodraeth leol ar lefel genedlaethol.

Rydym yn cynrychioli buddiannau llywodraeth leol ac yn hybu democratiaeth leol yng Nghymru.

Ein haelodau yw'r 22 o Gynghorau yng Nghymru ac mae'r tri awdurdod tân ac achub ac awdurdodau'r tri pharc cenedlaethol yn aelodau cyswllt.

Credwn fod y syniadau sy'n newid bywydau pobl yn digwydd yn lleol.

Mae cymunedau ar eu gorau pan maent yn teimlo eu bod wedi'u cysylltu â'u cynghorau trwy ddemocratiaeth leol. Trwy hyrwyddo'r cysylltiadau hynny, eu hwyluso a'u cyflawni, gallwn ddatblygu democratiaeth leol fywiog sy'n galluogi cymunedau i ffynnu.

Ein nod pennaf yw hyrwyddo llywodraeth leol ddemocrataidd a buddiannau Cynghorau yng Nghymru, eu diogelu, eu cefnogi a'u datblygu.

Byddwn yn cyflawni ein gweledigaeth drwy

- Hyrwyddo swyddogaeth a statws cynghorwyr ac arweinwyr cynghorau
- Sicrhau'r rhyddid mwyaf yn lleol mewn deddfwriaeth neu ganllawiau statudol
- Dadlau o blaid cyllid cynaliadwy a hirdymor i gynghorau a'i sicrhau
- Hybu gwelliant dan arweiniad y sector
- Annog democratiaeth leol fywiog gan hybu mwy o amrywiaeth
- Cefnogi cynghorau i reoli eu gweithluoedd yn effeithiol

Cyflwyniad

1. Mae'r papur tystiolaeth hwn yn mynd i'r afael â'r cwestiynau a ofynnwyd gan y pwyllgor yn atodiad 2 i'r llythyr comisiynu. Mae'n seiliedig yn bennaf ar y papur a gyflwynwyd gennym i Lywodraeth Cymru mewn cyfarfod Is-grŵp Cyllid ar 13 Hydref. Roedd y rhan fwyaf ohono yn cynnwys ein hasesiad o bwysau gwario llywodraeth leol sydd wedi cynyddu'n sylweddol yn ystod y flwyddyn ariannol gyfredol. Rydym wedi diweddarau ein hamcangyfrifon o'r pwysau yn 23-24 a 24-25 ar sail cynllun ariannol tymor canolig awdurdodau lleol. Mae'r rhain ar sail canlyniadau o arolwg lawn o'r cynghorau a'r gwasanaethau tân a gyflawnwyd yn ystod mis Awst/ Medi gyda chymorth Cymdeithas Trysoryddion Cymru.

Crynodeb

2. Yn fwyfwy mae'r pwysau yn cynyddu yn y system ac yn dechrau edrych yn eithaf trychinebus. Mae profiad diweddar yn dweud wrthym fod pwysau ar gyllidebau llywodraeth leol yn amrywio o unrhyw beth rhwng £250m a £300m mewn unrhyw un flwyddyn ariannol. Er bod y pwysau yn y flwyddyn ariannol gyfredol yn gwneud iawn am setliad hael, mae'n ymddangos yn amlwg bod pwysau ychwanegol yn ystod y flwyddyn yn dod i £257 miliwn. Bydd hyn yn dod yn bwysau cronus o £784 miliwn erbyn diwedd 23-24 Mae chwyddiant cynyddol yn parhau i gynyddu'r sail cost £439 miliwn yn y flwyddyn ddilynol, sydd yn rhoi pwysau cronus o £1.23 biliwn erbyn diwedd 24-25 yn ôl arolwg Cymdeithas Trysoryddion Cymru.
3. Ar yr ochr gyllid, bydd cynnydd cynlluniedig mewn Cyllid Allanol Cyfun o 3.5% yn 23-24 a 2.4% yn 24-25, yn rhoi grant ychwanegol o £293m. Mae Cynghorau yn cynllunio ar gyfer gwerth £121 miliwn o gynnydd mewn treth y cyngor yn ystod yr un cyfnod. Mae cyfuno'r rhain a ffrydiau cyllido eraill yn golygu bod £421 miliwn o incwm ychwanegol ar gael sydd yn gadael diffyg cronus o £802 miliwn erbyn diwedd 24- 25.
4. Mae pob awdurdod bellach yn adrodd ar orwariant yn y flwyddyn ariannol gyfredol, yn ogystal â bylchau yn y gyllideb yn y blynyddoedd i ddod. Ar wahân i brofiad y misoedd cynnar y pandemig, does dim cynsail o bwysau o'r raddfa hyn yn cynyddu mor gyflym. Heb gyllid ychwanegol yna ni ellir pwysleisio digon ar y risgiau i holl wasanaethau llywodraeth leol gan gynnwys rhai mwy sef addysg a gofal cymdeithasol.

Dadansoddiad

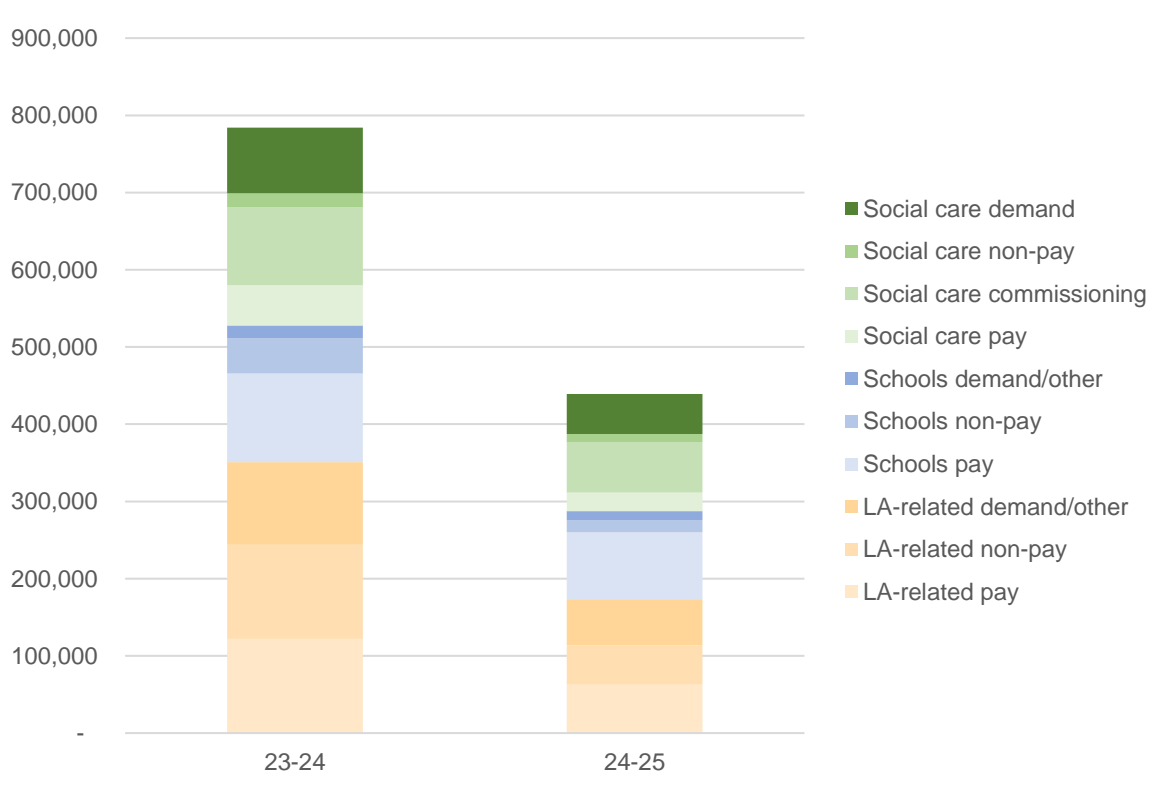
5. Ym mis Awst disgrifiodd y [Sefydliad Astudiaethau Cyllid](#) economi'r DU fel un mewn sefyllfa anodd. Gan gyfeirio at ragolygon economaidd diweddaraf Banc

Lloegr, mae'r Sefydliad Astudiaethau Cyllid yn dweud y bydd y DU yn wynebu dirwasgiad a chyfnod estynedig o chwyddiant uchel. Mae hyn am fod yn her ddifrifol i gartrefi, busnesau a gwasanaethau cyhoeddus. Ar gyfer gwasanaethau cyhoeddus lleol, nid yw cyllidebau sy'n seiliedig ar arian parod yn cynyddu'n awtomatig ar gyfer chwyddiant annisgwyl, mae cynghorau'n prynu llai o nwyddau a gwasanaethau, ac mae cyllidebau'n lleihau mewn termau real.

- Mae pwysau chwyddiant yng nghyllidebau cynghorau'n codi o 4 prif ffynhonnell: cyflog, ynni cludiant a bwyd. Mae pwysau chwyddiannol ychwanegol a amlygwyd yn wreiddiol ar ddiwedd y flwyddyn ariannol ddiwethaf yn dechrau bwydo i mewn i ymrwymadau gwariant eleni, gan effeithio'n sylweddol ar gynlluniau ariannol y dyfodol. Bydd hyn yn effeithio ar gyllidebau yn y flwyddyn ariannol gyfredol, ac yn 2023-24 a 24-25.
- Mae Ffigur 1 yn dangos sut mae'r pwysau, yn y ddwy flwyddyn ariannol, yn torri i lawr yn ôl gwasanaeth a thema. Mae'r pwysau yn y flwyddyn ariannol gyfredol yn agos at £257m ac yn cael ei gynnwys ym mhwysau'r flwyddyn nesaf o £527m, sy'n golygu bod y pwysau cronus yn £784m ar ddiwedd 23-24. Mae'r pwysau ychwanegol o £439m yn y flwyddyn ddilynol, yn rhoi pwysau cronus o £1.23bn erbyn diwedd 24-25.

Llun 1: Pwysau Cyllideb Cynghorau, 2023-24 a 2024-25, £000oedd

Ffynhonnell: Arolwg Cymdeithas Trysoryddion Cymru 2022

- Er bod gwagddyfalu ynghylch a ellir ailagor yr adolygiad o wariant, proffil y cynnydd ar gyfer Cyllid Allanol Cyfun yw 3.5% (£177m) a 2.4% (£128m), ar gyfer 23-24 a 24-25, yn y drefn honno. Mae tybiaethau ynghylch y dreth gyngor yn seiliedig yn bennaf ar ystod a gallent gynhyrchu tua £60m ar gyfer pob un o'r blynyddoedd hynny. Mae cyfuno'r rhain a ffrydiau cyllido eraill yn golygu bod £421 miliwn o incwm ychwanegol ar gael sydd yn gadael diffyg cronrus o £802 miliwn erbyn diwedd 24- 25.

Chwyddiant Cyflogau

- Yn ystod yr haf, yr her uniongyrchol oedd yr angen i recriwtio a chadw staff i gynorthwyo gyda'r adferiad ar ôl y pandemig. Gwnaethom adrodd am gyfyngiadau sylweddol o ran cyflenwadau mewn meysydd fel gofal cymdeithasol. Mae Llywodraeth Cymru eisoes wedi ymrwmo i godi tâl gweithwyr gofal yn unol â'r Cyflog Byw Gwirioneddol wedi'i fynegeoio o ran costau byw ac mae hynny'n ddefnyddiol. Fodd bynnag, mae'r cynnydd yn y Cyflog Byw Gwirioneddol i £10.9 yn bwysau y mae angen ei gynnwys yn y cyllid ar gyfer 23-24, yn enwedig mewn perthynas â gwasanaethau gofal cymdeithasol a gomisiynir.
- Yn ystod y flwyddyn roedd y tri undeb NJC (UNSAIN, GMB ac Unite) wedi cyflwyno eu hawliad cyflog ar gyfer gweithwyr gwasanaethau llywodraeth leol ('Llyfr Gwyrdd') ar gyfer 2022-23. Mae'r honiad yn nodi bod gweithwyr cyngor '...wedi dioddef degawd o rewi cyflog a dyfarniadau cyflog islaw'r cyfartaledd...[ac]...wedi colli 27.5% ar gyfartaledd o werth eu colofn gyflog ers 2010. Gosodir yr hawliad cyflog yng nghyd-destun yr argyfwng costau byw a phwysau chwyddiant.
- Ar ddiwedd mis Gorffennaf, bu i gyflogwyr cenedlaethol ymateb i hawliad tâl yr undebau gyda chynnig o £1,925. Yn gyffredinol, mae hyn yn rhoi 6.5% i 7.5% ychwanegol o bwysau ar y bil talu llywodraeth leol, gyda mwyafrif o awdurdodau yn honni rhwng 3% i 4% ar adeg pan gafodd cyllidebau ar gyfer 22-23 eu gosod ar ddechrau 2022. Derbyniodd Llywodraeth Cymru argymhellion Panel Annibynnol Cymru ar Gyflogau Athrawon a chynnig 5%. Eto, roedd y mwyafrif o gynghorau yn honni rhwng 3% a 4%.
- Mae aelodau UNSAIN a GMB wedi pleidleisio i dderbyn cynnig cyflog terfynol y Cyflogwyr Cenedlaethol ar gyfer gweithwyr gwasanaethau llywodraeth leol ('Llyfr Gwyrdd'). Fodd bynnag, mae Unite wedi gwrthod hynny. Mae hyn yn siomedig ond nid yw'n atal cytundeb ar y cyd rhag cael ei gyrraedd a'i roi ar waith gan gyflogwyr, gan fod Unsain a GMB yn cynrychioli'r mwyafrif ar Ochr yr Undebau Llafur ac wedi derbyn y cynnig yn ffurfiol. Rhoddwyd gwybod i Gynghorau ar 1 Tachwedd.
- Diwygiodd y cyflogwyr cenedlaethol ar gyfer y Gwasanaethau Tân ac Achub eu cynnig cyflog, gan gynnig codiad o 5% ar draws yr holl bwyntiau cyflog ar 4 Hydref 2022. Mae hyn bellach yn nwylo Undeb y Brigadau Tân i'w ystyried. Er y

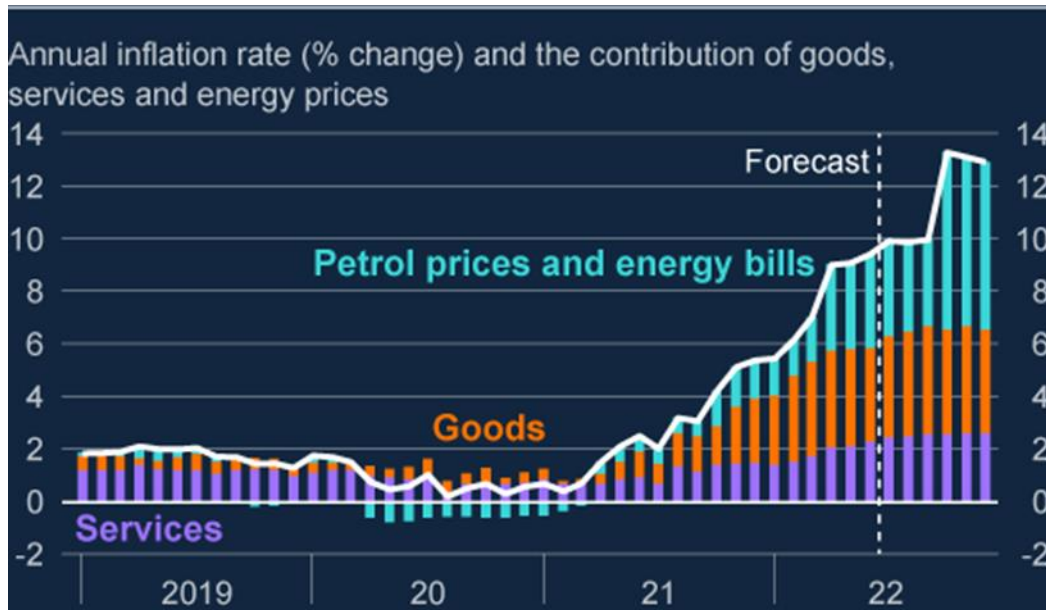
gellir talu cost hyn drwy'r cyllidebau presennol ar gyfer 2022-23, bydd effaith ar ardoll cyfraniad y gwasanaethau tân yn y dyfodol, a rhagwelir cynnydd o rhwng 10-16%.

14. Ar y cyfan, mae'r ymatebion i'r arolwg yn dweud wrthym fod y cynnydd heb ei gynllunio yn y bil cyflogau yn 22-23 yn dod i £109m: £32m ar gyfer ysgolion, £20m ar gyfer gofal cymdeithasol a £57m ar gyfer gwasanaethau eraill y cyngor. Fel cyflogwyr cyfrifol, sydd wedi ymrwmo i bartneriaeth gymdeithasol, byddwn yn cymryd rhan lawn mewn trafodaethau gyda'r undebau dros y cyfnod nesaf. Mae cynghorau'n gwneud cynlluniau ar gyfer £462m o bwysau cyflog erbyn diwedd 24-25, sef bron i 40% o'r pwysau cronol cyffredinol o £1.18bn.

Chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chyflog

15. Yn ôl y Swyddfa Ystadegau Gwladol cododd y Mynegai Prisiau Defnyddwyr o 10.1% yn y 12 mis hyd at fis Medi 2022. Mae'r cynnydd cyflym mewn chwyddiant yn amlwg wrth gymharu'r ffigur hwn â Mynegai Prisiau Defnyddwyr o 3.1% ym mis Medi 2021. Mae cynnydd mewn costau ynni yn nodwedd gyson yn y rhesymau dros y cynnydd sylweddol a welwyd yn 2022.
16. Ym mis Awst 2022, nododd adroddiad Polisi Ariannol Chwarterol Banc Lloegr chwyddiant yn llawer uwch na'u targed o 2%. Nododd, 'Mae prisiau ynni uwch yn un o'r prif resymau am hyn'. Mae ymosodiad Rwsia ar Wcráin wedi arwain at fwy o gynnydd yn y pris nwy. Ers mis Mai, mae pris nwy wedi dyblu a mwy. Credwn y bydd y codiad prisiau hynny yn gwthio chwyddiant hyd yn oed yn uwch dros yr ychydig fisoedd nesaf, i tua 13%. Cafodd y siart canlynol ei gynnwys yn yr adroddiad.

Llun 2: Dadansoddiad a rhagolwg Chwyddiant Banc Lloegr Awst 2022

Ffynhonnell: Banc Lloegr

17. Mae effaith costau cynyddol oherwydd y cynnydd cyflym mewn chwyddiant wedi arwain at ailgyfrifiad sylweddol o amcangyfrif o'r costau chwyddiant nad ydynt yn ymwneud â chyflogau a wynebwr gan gynghorau yn 2023-24. Ar adeg arolwg blaenorol Cymdeithas Trysoryddion Cymru yn 2021, roedd y pwysau chwyddiantol nad yw'n ymwneud â chyflogau ar gyfer 2023-24 wedi'i gyfrifo ar £65m. Mae'r arolwg diweddar wedi gweld y cynnydd hwn i £124m gan greu amcangyfrif o £58m o bwysau ychwanegol.
18. Daw'r chwyddiant ar lefelau y tu allan i amcangyfrifon blaenorol ar adeg pan fo'r cymorth ariannol dros dro sylweddol a ddarparwyd gan Lywodraeth Cymru yn ystod y pandemig wedi dod i ben. Bydd chwyddiant uwch hefyd yn sbarduno mwy o alw am wasanaethau ar adeg pan fo cynghorau yn wynebu pwysau chwyddiant.
19. Mae hefyd yn amlwg bod y sefyllfa chwyddiant wedi gwaethygu'n gyflym yn 2022, sy'n ei gwneud yn ofynnol i ragamcanion ariannol sydd wedi'u cynnwys mewn cynlluniau ariannol tymor canolig gael eu diweddarau'n sylweddol. I lawer o gynghorau mae hyn yn golygu cynnydd o 100% yn y costau chwyddiant nad ydynt yn ymwneud â chyflogau a ragwelir ar gyfer 2023-24.
20. Mae'r arolwg yn dangos bod effaith chwyddiant yn cael ei gyrru gan effaith digwyddiadau byd-eang na all cynghorau wneud fawr ddim i'w lliniaru. Gyda thybiaethau treth gyngor cyfartalog wedi'u gosod ar ychydig o dan 4%, mae'n rhaid i gynghorau gydbwysu'r cynnydd mewn cyllid gyda'r pwysau costau byw a wynebwr gan drigolion. Waeth beth fo'r tybiaethau Treth y Cyngor, mae'r pwysau presennol a amcangyfrifir yn y flwyddyn ariannol bresennol ac yn y dyfodol y tu

hwnt i'r amcangyfrifon a wnaed y llynedd a oedd yn bwydo i mewn i'r adolygiad o wariant.

21. Mae neges gyson ynghylch y pwysau mae cynghorau yn eu hwynebu ar hyn o bryd, sydd yn adrodd bod meysydd megis cludiant o'r cartref i'r ysgol, arlwyio mewn ysgolion a chostau ynni yn achosi pwysau ar gyllidebau refeniw yn barod. Mae un awdurdod yn nodi bod pwysau chwyddiant ar gludiant o'r cartref i'r ysgol £950k yn uwch na'r gyllideb bresennol. Mae chwyddiant wedi gweld contractau'n cael eu pasio'n ôl gan rai darparwyr cludiant. Yn anochel, mae tuedd gyffredinol i gontractau gael eu hailbrisio ar adeg ail-dendro.
22. Mae canfyddiadau arolwg Cymdeithas Trysoryddion Cymru yn cyd-fynd â'r rhai a wnaed gan Grŵp Arbenigol Gwybodaeth y Farchnad (MIEG), is-grŵp o Rwydwaith Caffael Cenedlaethol CLILC, a ffurfiwyd ym mis Mehefin 2022 i gydlynu a rhannu gwybodaeth am y farchnad. Nododd papur briffio MIEG ym mis Medi fod chwyddiant yn effeithio ar categorïau gwariant cynghorau o gyfleustodau i fwyd. Amlygodd fod rhai rhannau o'r economi yn dioddef chwyddiant sy'n fwy na phrif gyfraddau Mynegai Prisiau Defnyddwyr neu Fynegai Prisiau Manwerthu. Er enghraifft, roedd chwyddiant bwyd dros 10% ym mis Awst 2022, yr uchaf ers 40 mlynedd. Bydd hyn yn effeithio ar feysydd fel prydau ysgol yn ogystal â bywydau'r rhai mwyaf diamddiffyn sy'n dibynnu ar wasanaethau'r cyngor.
23. Mae rhai cynghorau yn gallu lliniaru'r costau cynyddol yn y flwyddyn gyfredol drwy gytundebau ynni sefydlog presennol. Fodd bynnag, ni fydd y gosod pris hyn yn cyflenwi blwyddyn ariannol 2023-24. Ar hyn o bryd, nid oes sicrwydd ynghylch Gwarant Pris Ynni Llywodraeth y DU ar gyfer gwasanaethau cyhoeddus ar ôl mis Mawrth 2023. Yn dibynnu ar y fframwaith a fabwysiadwyd, mae rhai awdurdodau yn wynebu costau cynyddol o ail hanner y flwyddyn gyfredol, er y gallent fod yn is na'r cap.
24. Mae sefyllfa ar gyfer 2024-25 yn cael ei effeithio hefyd gan chwyddiant cynyddol. Mae'r effaith tybiedig o £56 miliwn ychwanegol yn dod ag effaith dwy flynedd ar gyfer chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chyflog yn £179 miliwn.

Addysg (Ysgolion)

25. Mae'r arolwg yn dangos bod Ysgolion yn wynebu pwysau ariannol oherwydd chwyddiant o tua £161m yn 2023-24, a £102m pellach yn y flwyddyn ganlynol. Mae effaith pwysau chwyddiant yn amlwg o ystyried bod arolwg y flwyddyn flaenorol wedi amcangyfrif y byddai pwysau chwyddiant yn £49m yn 2023-24, sef traean o'r amcangyfrif presennol. Mae ysgolion hefyd yn wynebu galw a phwysau eraill, gan ddod â'r cyfansymiau cyffredinol i £177m yn 23-24 a £114m yn 24-25. Gyda'i gilydd, mae pwysau o £291m dros y cyfnod o ddwy flynedd.

26. Mae amcangyfrifon ysgolion yn cynnwys effaith y cynnydd mewn prisiau ynni, er bod rhai awdurdodau yn aros am gyfraddau contract newydd. Mae un awdurdod yn amcangyfrif y bydd costau ynni uwch o dros 60% ar gyfer trydan a chynnydd o 160% ar gyfer nwy yn berthnasol o fis Hydref 2022 (nid yw hyn yn ystyried unrhyw gap a bennwyd gan y Llywodraeth).
27. Mae cynghorau'n cynnwys y duedd gyffredinol o ail-brisio contractau ar werthoedd uwch yn eu hamcangyfrifon pan fydd gwasanaethau / gwaith yn cael eu hail-dendro. Mae hyn hefyd yn cynnwys contractau bwyd yn ogystal â chontractau cynnal a chadw.
28. Mae chwyddiant cyflog o £115m ar gyfer ysgolion yn cynnwys y dyfarniad cyflog tybiedig ar gyfer 2023-24. Mae awdurdodau hefyd yn cynnwys cyllid 'dal i fyny' ar gyfer cynnig cyflog arfaethedig 2022-23. Mae rhywfaint o bwysau yn cael ei wynebu gan ysgolion o ran gofynion anghenion dysgu ychwanegol.
29. Mae pryderon ynghylch costau cludiant o'r cartref i'r ysgol yn cynyddu. Mae cynghorau'n gweld contractwyr yn cynyddu eu costau'n sylweddol. Maen nhw teimlo'n ddiameddiffyn gan fod dros 50% o ysgolion y cyngor wedi'u contractio â rhai ohonynt. Mae hyn wedi gweithio yn y gorffennol i gadw costau i lawr, ond y risg bellach yw cynaliadwyedd y contractwyr. Mae un awdurdod yn wynebu methiant yn y farchnad ac nid yw wedi derbyn unrhyw gynigion gan gontractwyr. Mae'n ceisio trefniadau amgen, hyd yn oed y posibilrwydd o sefydlu ei weithredwyr marchnad ei hun.
30. Mae adeiladu ysgolion newydd yn ychwanegu pwysau at gyllidebau gan fod costau adeiladu gwreiddiol wedi cynyddu'n sylweddol oherwydd y costau chwyddiant sy'n cynyddu bob chwarter.

Gofal Cymdeithasol

31. Mae'r pandemig wedi gwaethygu llawer o'r heriau presennol o fewn gofal cymdeithasol yr oeddem eisoes yn ymwybodol iawn ohonynt, gan gynnwys galw cynyddol am wasanaethau ynghyd â chymhlethdodau cynyddol, cyllid annigonol a phwysau sylweddol ar y gweithlu. Mae arolwg Cymdeithas Trysoryddion Cymru yn nodi bod gofal cymdeithasol yn wynebu her ariannol sylweddol yn 2023-24 a 2024-25. Mae'r pwysau a wynebwr gan wasanaethau oedolion a gwasanaethau plant yn cynnwys recriwtio a chadw staff ac mae'r mater hwn hefyd yn effeithio ar wasanaethau a gomisiynir gan ddarparwyr. O ganlyniad, mae cynghorau yn ystyried yr angen i ddefnyddio staff asiantaeth ac mae'r costau hyn yn ychwanegu ymhellach at bwysau ariannol yn y dyfodol. Mae cynghorau'n dweud bod y pandemig wedi cynyddu'r pwysau ariannol ar wasanaethau gofal cymdeithasol, ac mae hyn yn parhau i fod yn amlwg hyd yn oed wrth i gynghorau symud i'r cyfnod adfer.

32. Nododd yr arolwg werth £95m o bwysau yn ystod y flwyddyn ym maes gofal cymdeithasol, gyda chwyddiant cyflog a chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chyflog yn cyfrif am tua £41m. Mae pwysau o ran galw yn y gwasanaethau oedolion yn cyfrif am £25m a'r gwasanaethau plant yn cyfrif am £30m. Gyda'i gilydd bydd y pwysau hyn yn codi i £256m yn 23-24 a £156m yn 24-25, gan roi cyfanswm cronol o £361m. Mae gwasanaethau a gomisiynir, sy'n hanfodol i ddarpariaeth gofal cymdeithasol, gan ddarparwyr annibynnol hefyd yn cael eu heffeithio gan faterion tebyg i wasanaethau gofal cymdeithasol awdurdodau lleol. Mae costau rhedeg uwch o ran staff ac ynni, yn ogystal â chynnydd o ran yswiriant a thanwydd, yn ychwanegu fwyfwy at bwysau ariannol sylweddol.
33. Mae breuder y farchnad, yn enwedig mewn perthynas â gofal cartref (yn fewnol ac wedi'i gomisiynu), lle mae galw cynyddol, ynghyd â diffyg darparwyr addas wedi'i nodi fel problem yn flaenorol. Mae'r arolwg yn dangos bod y farchnad gofal cymdeithasol yn parhau i fod yn fregus, ac mae hyn yn effeithio ar gynaliadwyedd hirdymor y sector. Mae awdurdodau lleol wedi gweld pecynnau gofal cartref yn cael eu dychwelyd gan ddarparwyr, sy'n cael effaith ehangach ar ddarpariaeth ailalluogi, trefniadau rhyddhau o'r ysbyty, atal derbyniadau ac ymateb i angen brys. Mae'n anochel y bydd rhai cynghorau'n wynebu pwysau i ddarparu darpariaeth ailalluogi os caiff pecynnau gofal cartref eu dychwelyd.
34. Mae pryderon cynyddol hefyd am ofalwyr di-dâl sydd wedi parhau o dan bwysau difrifol drwy gydol y pandemig. Er bod gwasanaethau gofalwyr wedi parhau i gefnogi pobl, bu cynnydd yn y galw, gyda phryderon y bydd mwy o alw am gymorth ar wasanaethau sydd eisoes dan bwysau os na fydd gofalwyr di-dâl yn gallu parhau i ofalu'n effeithiol.
35. Mae colli blwyddyn (2021-22 yn unig) o gyllid Llywodraeth Cymru i'r Gronfa Adfer Gofal Cymdeithasol a'r Grant Pwysau Gofal Cymdeithasol wedi effeithio ar y gallu i ariannu pwysau megis lleoliadau cost uchel o fewn Gwasanaethau Oedolion (fel pecynnau gofal yn y cartref 24 awr). Mae Cynghorau'n delio â ac yn ystyried costau pwysau'r dyfodol a dalwyd yn flaenorol gan gyllid caledi er mwyn helpu gyda chostau sy'n gysylltiedig â'r pandemig. Mae un cyngor yn nodi bod rhai cleientiaid sydd wedi wynebu oedi o ran gofal iechyd bellach yn dod at y gwasanaeth Gofal Cymdeithasol gyda dibyniaeth uwch, ac felly'n gofyn am ddarpariaeth gofal mwy costus.
36. Mae rhai cynghorau yn nodi bod cleientiaid yn symud drosodd o Loegr i elwa ar y terfynau trothwy cyfalaf mwy hael yng Nghymru wrth symud i gartref gofal. Mae rhai yn wynebu pwysau galw gan lechyd ac ysbytai i ddarparu gofal i gyflymu'r broses rhyddhau.
37. Mae pryderon yn parhau i gael eu hamlygu ynghylch yr heriau o ran dod o hyd i leoliadau priodol ac o ansawdd i blant a phobl ifanc. Yn benodol, diffyg darpariaeth ar gyfer plant ag anghenion cymhleth gyda diffyg lleoliadau maethu a phreswyl. Mae pwysau costau amcangyfrifedig gwasanaethau plant yn

adlewyrchu gofal pwrpasol cost uchel. Mae galw mawr am hyn, ond mae'r cyflenwad o wasanaethau priodol yn isel. O ganlyniad, mae un cyngor wedi gweld cynnydd o 25% yng nghost gyfartalog lleoliadau yn y 12 mis diwethaf. Mae costau uchel lleoliadau gofal yn adlewyrchu diffyg argaeledd sy'n golygu bod comisiynu lleoliadau yn her.

38. Mae problemau sylweddol hefyd mewn perthynas â recriwtio a chadw staff gwaith cymdeithasol profiadol yn y gwasanaethau plant. Mae'r galw am weithwyr parhaol, profiadol yn fwy na'r cyflenwad, mae hyn hefyd yn arwain at fwy o ddibyniaeth ar staff asiantaeth drutach. Yn ogystal, mae cynghorau yn adrodd am effaith o ganlyniad i addewid 'nid-er-elw' Llywodraeth Cymru gydag arwyddion bod datblygu'r ymrwymiad hwn yn cael effaith ansefydlog ar argaeledd darpariaeth breswyl.
39. Gwelwyd lefelau uwch o atgyfeiriadau ar gyfer gwasanaethau cymorth cynnar / ymyrraeth, gyda COVID-19 yn cael effaith ar sefydlogrwydd, datblygiad a diogelwch plant a theuluoedd. Ynghyd â chynnydd yn nifer yr achosion, bu cynnydd yng nghymhlethdod yr angen sy'n gofyn am ymyriadau / gweithwyr arbenigol. Mae Cynghorau wedi cydnabod ers amser hir bod angen ffocws cynyddol a buddsoddiad mewn gwasanaethau atal ac ymyrraeth gynnar. Rhaid defnyddio ymyrraethau a dulliau mwy sylfaenol i gefnogi teuluoedd yn gynt, gan osgoi problemau rhag gwaethygu a'r angen am ymatebion i argyfwng. Byddai dull o'r fath yn golygu canlyniadau a phrofiadau gwell i deuluoedd a llai o bwysau ar wasanaethau cymdeithasol yn ei gyfanrwydd (a hefyd yn debygol o arwain at lai o blant yn dod i ofal). Fodd bynnag, mae hyn yn gofyn am fuddsoddiad sylweddol mewn gwasanaethau ataliol newydd a phresennol.
40. Ym mis Hydref 2021, cyhoeddodd Archwilio Cymru 'Darlun o Ofal Cymdeithasol' a oedd yn crynhoi gwybodaeth allweddol am Ofal Cymdeithasol yng Nghymru. Nodwyd fod y galw am ofal cymdeithasol i oedolion yn debygol o gynyddu yn sylweddol. Mae'r adroddiad yn nodi 'Bydd yr heriau o fynd i'r afael ag effaith anuniongyrchol COVID-19 yn debygol o barhau am flynyddoedd i'r dyfodol. Mae'r broblem yn cael ei dwysáu gan y ffaith bod yna broblemau sylweddol, hirsefydlog yn y sector gofal cymdeithasol ers cyn y pandemig', gyda'r adroddiad yn nodi'r angen i sicrhau cynaliadwyedd ariannol a threfniadau ariannu fel un o'r materion allweddol. Mae amcangyfrifon ariannol y 22 awdurdod Cymreig yn ychwanegu cefnogaeth bellach i gasgliadau Archwilio Cymru.

Wcráin ac ymfudo ehangach

41. Mae ymateb Cymru i gefnogi'r rhai sy'n dioddef oherwydd y rhyfel yn yr Wcráin wedi cael effaith sylweddol ar gynghorau. Maen nhw wedi bod yn gyfrifol am ystod o swyddogaethau i sicrhau bod y rhai sy'n cyrraedd Cymru yn cael llety diogel ac yn cael y cymorth angenrheidiol i ymgartrefu ac ailsefydlu eu bywydau. Er bod cyllid yn cael ei ddarparu i gynghorau ar hyn o bryd gan

Lywodraeth y DU i gefnogi'r gwaith hwn, gan gynnwys cyllid ar gyfer addysg, nid oes unrhyw gyllid wedi'i ymrwymo ar ôl diwedd mis Mawrth 2023. Os na ddarperir cyllid parhaus, bydd hyn yn effeithio'n sylweddol ar allu cynghorau i barhau i gefnogi'r gwaith hwn.

42. Mae cynghorau hefyd yn wynebu pwysau cynyddol o ganlyniad i raglenni eraill sy'n ymwneud â mudo, gan gynnwys darparu lleoliadau ar gyfer plant sy'n ceisio lloches ar eu pen eu hunain a pholisi Llywodraeth y DU o wasgaru ceiswyr lloches yn llawn. Bydd hyn yn gweld nifer uwch o hyd at 2,344 o geiswyr lloches ychwanegol yn cael eu lletya mewn cymunedau Cymreig erbyn diwedd mis Rhagfyr 2023. Nodir bod y rhaglenni hyn yn cael eu rhoi ar waith gan Lywodraeth y DU ac nad ydynt wedi'u datganoli. Fodd bynnag, mae gwasanaethau cymorth megis addysg, digartrefedd a gwasanaethau ailgartrefu wedi'u datganoli a bydd galw ychwanegol yn effeithio arnynt.

Tai a digartrefedd

43. Cafodd ei yrru yn y lle cyntaf gan y pandemig a'r newidiadau i'r canllawiau statudol gan Lywodraeth Cymru, a bu newid sylweddol yn y dull o ddarparu llety dros dro mewn argyfwng ar gyfer aelwydydd digartref. Mae niferoedd cynyddol o bobl yn cael eu rhoi mewn llety dros dro mewn argyfwng wedi'u darparu gan Gynghorau (8,468 o unigolion ar ddiwedd mis Gorffennaf 2022). Ers dechrau'r pandemig mae dros 25,200 o bobl a oedd gynt yn ddigartref wedi cael cefnogaeth drwy lety dros dro mewn argyfwng. Mae cynnydd cyson o ran nifer y bobl mewn llety dros dro mewn argyfwng ac nid yw'n ymddangos y bydd hynny'n lleihau'n fuan.
44. Yn ogystal â chynnydd yng nghostau'r cartref i bawb, gan gynnwys costau ynni'n codi, mae cynnydd sylweddol wedi bod i rent yn y rhan fwyaf o ardaloedd. Gyda bwch cynyddol dros gymorth Lwfans Tai Lleol, mae hyn yn golygu bod y Sector Rhentu Preifat yn fwyfwy anodd i lawer o aelwydydd gael mynediad iddo a'i fforddio. Mae cyfnod estynedig o gostau defnyddwyr yn cynyddu a chyfraddau llog uwch, heb unrhyw gynnydd mewn incwm aelwydydd, hefyd yn debygol iawn o effeithio ar berchen-ddeiliaid, a fydd yn ei chael yn anoddach talu eu morgais. Bydd y cyfan yn arwain at gynnydd yn y galw am wasanaethau digartrefedd a'r defnydd o lety dros dro.
45. Y Grant Cymorth Tai yw prif ffrwd gyllido Llywodraeth Cymru ar gyfer atal digartrefedd, sy'n cefnogi dros 60,000 o bobl bob blwyddyn i fyw'n annibynnol yn eu cymunedau. Trwy gynnig lloches, llety â chymorth a gwasanaethau cefnogi tenantiaeth, mae'r Grant Cymorth Tai yn galluogi pobl i droi eu cefn ar ddigartrefedd, gadael perthnasoedd camdriniol, cynnal eu tenantiaeth, goresgyn problemau iechyd meddwl a chamdefnyddio sylweddau, datblygu eu cryfderau a

chyflawni eu dyheadau. Mae'r cyllid Grant Cymorth Tai blynyddol presennol o £166 miliwn dan bwysau sylweddol i fodloni'r galw cynyddol yn gysylltiedig â'r pwysau o ran digartrefedd a amlinellir uchod, a'r angen i sicrhau bod gwasanaethau sy'n cael eu comisiynu gan Gynghorau'n cael digon o gyllid i dalu cyflog teg i'w staff a rhoi'r cymorth sydd ei angen arnynt.

Cyfalaf

46. Casglodd yr arolwg dystiolaeth hefyd am raglenni cyfalaf a phwysau. Mae'r ymatebion yn nodi y bydd setliad referniw tyn yn effeithio ar raglenni cyfalaf. Bydd ariannu ar gyfer benthyca o'r gyllideb referniw yn ffynhonnell arian bosibl, i lenwi bylchau yn y cyllidebau gwariant o ddydd i ddydd o ganlyniad i setliad ariannu tynn. Gallai hyn arwain cynghorau i ohirio neu ddileu rhaglenni cyfalaf i gyflawni blaenoriaethau lleol allweddol. Bydd hefyd yn rhoi pwysau ar arian cyfatebol ar gyfer prosiectau sy'n ei gwneud yn ofynnol i gynghorau gyfrannu at y gost gyffredinol. Ar y cyfan, mae'n ymddangos yn debygol y bydd rhaglenni cyfalaf cynghorau yn cael eu lleihau.
47. Mae dystiolaeth gref bod chwyddiant yn effeithio ar gostau datblygu prosiectau presennol. Mae cynghorau wedi codi pryderon ynghylch costau ychwanegol sylweddol i fodloni gofynion sero net 2030, yn enwedig ar gyfer Ysgolion yr 21ain Ganrif. Yn ogystal, mae nifer o gontractwyr ledled Cymru wedi mynd i ddwylo'r gweinyddwyr, gan arwain at ail-dendro'r contract gyda chostau ychwanegol dilynol. Lle mae hyn wedi'i ariannu gan grant, mae cynghorau wedi ceisio grant ychwanegol, ond nid oes unrhyw sicrwydd o gymorth a allai arwain at bwysau ychwanegol posibl ar raglenni cyfalaf.
48. Y brif ffynhonnell ariannu yw'r Bwrdd Benthyciadau Gwaith Cyhoeddus ac mae cyfraddau hirdymor yn tua 5% ar hyn o bryd, er bod llawer o ansefydlogrwydd yn y marchnadoedd. Mae hyn yn sylweddol uwch na'r cyfraddau pan osodwyd rhaglenni cyfalaf ym mis Mawrth 2022. Mae hyn yn peri risg sylweddol i fforddiadwyedd a chynaliadwyedd, yn enwedig o ran cynlluniau tai ac isadeiledd asedau craidd helaeth y tybir y telir amdano drwy fenthyca.

Newid yn yr hinsawdd

49. Mae cynghorau wedi gwneud nifer o ymrwymadau i gyfrannu at y targed o allyriadau sero net yn y sector cyhoeddus erbyn 2030. Mae llawer o'r camau sydd eu hangen yn ymwneud â buddsoddiad cyfalaf (e.e. mewn perthynas ag eiddo ac ynni, trawsnewid fflyd, datgarboneiddio tir). Bydd angen ystod eang o ffrydiau ariannu i wneud y math o newidiadau sydd eu hangen ar y cyflymder gofynnol. Gallai hynny gynnwys benthyca i dalu costau ymlaen llaw y bydd yn rhaid wedyn eu had-dalu o gyllidebau referniw dros nifer o flynyddoedd. Gallai

hefyd gynnwys prydlesu neu logi (e.e. ar gyfer cerbydau) yn hytrach na gwariant cyfalaf. Mae goblygiadau o ran y gweithlu y bydd angen mynd i'r afael â nhw, gan weithio gydag undebau mewn dull partneriaeth gymdeithasol. Mae hyn yn cynnwys ailhyfforddi a recriwtio mewn llawer o achosion (e.e. cynnal a chadw cerbydau; rheoli ynni a'r amgylchedd; dulliau cyfrifyddu ariannol). Mae'r prinder llafur presennol mewn llawer o swyddi 'gwyrdd' mewn cynghorau wedi amlygu nid yn unig y prinder staff â'r sgiliau gofynnol, ond hefyd y gwahaniaethau mewn cyflogau gyda'r sector preifat, a bod cadw staff hyfforddedig yn broblem gynyddol.

50. Mae mesurau pwysig eraill yn ymwneud â chaffael, lle mae angen i gynghorau leihau allyriadau 'Cwmpas 3', sy'n ymwneud (ymysg pethau eraill) â'r nwyddau a'r gwasanaethau a brynir ganddynt. Lle mae cyflenwyr wedi datblygu cynlluniau carbon i leihau allyriadau sy'n gysylltiedig â'u nwyddau a'u gwasanaethau, bydd y costau uniongyrchol yn tueddu i fod yn uwch (er bod manteision amgylcheddol, a chymdeithasol ac economaidd ehangach yn aml – e.e. yn deillio o brynu'n lleol). Ar adeg o bwysau ariannol sylweddol, bydd yn her i gynghorau 'wneud y peth iawn' yn hytrach na dewis yr opsiwn mwyaf fforddiadwy.
51. Bydd camau gweithredu newid yn yr hinsawdd yn cael eu had-dalu (o ran addasu yn ogystal â lliniaru). Fodd bynnag, y materion dan sylw, yn gyntaf, yw'r amserlenni ar gyfer yr ad-daliad hwnnw ac, yn ail, nad yw llawer o'r manteision yn dod i'r cyngor mewn ystyr uniongyrchol neu ariannol. Yn hytrach, byddant yn aml yn cyfrannu at nodau lles ar gyfer y gymuned ehangach – er enghraifft mwy o swyddi lleol, bwyd iachach, amgylchedd o ansawdd gwell, enillion bioamrywiaeth, mwy o wydnwch yn erbyn tywydd eithafol yn y dyfodol. Y risg yw y bydd y mesurau angenrheidiol yn argyfwng o bwysau ariannol presennol, gan achosi iddynt gael eu gohirio, ond yn ddelfrydol dylid eu blaenoriaethu i sicrhau amseroldeb a'r effaith fwyaf bosibl.

Casgliad

52. Yng nghyfarfod Pwyllgor Gwaith CLILC ar ddydd Gwener 30 Medi, daeth yn amlwg bod y sefyllfa'n gyfnewidiol iawn a bod yr amcangyfrifon yn yr arolwg wedi'u disodli mewn ychydig wythnosau. Dywedodd Arweinwyr y Cyngor bod yr effaith o gyllidebau bach yn dal i gael eu hasesu gyda rhai awdurdodau yn adrodd bod eu bylchau cyllideb wedi cynyddu tua chwarter ers dychwelyd yr arolwg.
53. Yn ystod y pythefnos diwethaf, mae'r cyfryngau wedi nodi'r heriau y mae hanner dwsin o gynghorau yn eu hwynebu; mae'n ddarlun sydd i'w weld ledled Cymru, ac mae'n dod yn gyfnod cynyddol lwm. Ar ben hynny, dywed gweinidogion Llywodraeth Cymru y bydd chwyddiant yn erydu eu cyllideb o £4bn dros gyfnod adolygu'r gwariant presennol.

54. I gloi, mae ein hamcangyfrifon presennol o bwysau wedi cynyddu ers yr asesiad manwl diwethaf yn yr haf ac maent yn parhau i gynyddu. Heb ragor o arian, mae awdurdodau lleol yn wynebu penderfyniadau amhosibl. Byddai unrhyw ddychweliad i galedi fod yn drychinebus i'r gwasanaethau ataliol y mae'r llywodraeth leol yn ei ddarparu, ac i bobl sydd yn dibynnu arnynt; yn gatastroffig i'r GIG sydd yn dibynnu ar system gofal sydd wedi'i ariannu'n dda; ac yn digalonni ein gweithlu yn sylweddol.

55. Rydym yn parhau i groesawu'r dull partneriaeth yr ydym wedi'i feithrin gyda Llywodraeth Cymru, yn ogystal â'r berthynas waith agos rhwng gweinidogion ac arweinwyr sydd wedi datblygu yn y blynyddoedd diwethaf. Rydym wedi ymrwmo i barhau gyda'r dull hwnnw er mwyn diogelu ein blaenoriaethau a rennir rhag yr effeithiau gwaethaf o'r stormydd economaidd sydd i ddod.

Cliriwyd gan: Y Cynghorydd Anthony Hunt

Awduron: Jon Rae, Cyfarwyddwr Adnoddau

██████████
██████████

██████████████████
██████████████████████████████

ATODIAD I

Pwysau ariannol a ragfyneir ar gyfer blwyddyn 2023-24 (dros y gyllideb)**Projected Pressures, 20-23
£000s****A. LA-related (excl. schools and social services)**

Pay inflation pressures	56,806
Non pay inflation pressure	29,705
Inflation (Stand Still) pressures	86,511
Non Inflation Financial pressures	
a. Demand related pressures	22,892
b. Capital financing pressures	831
c. Reduction in specific grants	1,497
d. Local priorities	1,361
e. Other	7,654
Total LA-related (excl. schools and social services)	34,235

B. Schools

Pay inflation pressures	31,756
Non pay inflation pressure	6,578
Fees/Charges inflation (positive)	-
Inflation (Stand Still) pressures	38,334
Financial pressures	
a. Demand related pressures	1,844
b. Capital financing pressures	-
c. Reduction in specific grants	275
d. Local priorities	-
e. Other	610
Total Schools	2,729

C. Social Services

Pay inflation pressures	20,121
Commissioning Cost Pressures - Adults'	11,246
Commissioning Cost Pressures - Children's	7,473
Non pay inflation pressure	1,781
Inflation (Stand Still) pressures	40,621
Financial pressures	
a. Demand related pressures	
<u>Adults Services</u>	
Domiciliary Care (incl supported living)	7,454
Residential Placements	11,913
Other	5,180
<u>Childrens Services</u>	
Domiciliary Care	379
Residential Placements	19,687
Foster Care	682
Other	9,289
Total Social Services	54,584

<u>Total projected financial pressures (A+B+C)</u>	257,014
---	----------------

ATODIAD II

Pwysau ariannol a ragfynegir, 2023-24 a 2024-25 (parhad)

		Pwysau a Ragfynegir		
		2023-24	2024-25	Cyfanswm
		£000oedd	£000oedd	£000oedd
A. Cysylltiedig ag Awdurdod Lleol (ac eithrio ysgolion a gwasanaethau cymdeithasol)				
	Pwysau chwyddiant cyflog	122,121	62,555	184,677
	Pwysau chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chyflog	127,446	56,183	183,629
	Ffioedd / Taliadau chwyddiant (positif)	- 5,539	- 5,071	- 10,610
	Pwysau chwyddiant (sefydlog)	244,028	113,667	357,696
Pwysau ar gyllideb				
	a. Pwysau mewn perthynas â galw	37,988	30,634	68,622
	b. Pwysau cyllido cyfalaf	14,145	11,695	25,840
	c. Gostyngiad mewn grantiau penodol	5,160	1,170	6,330
	d. Blaenoriaethau lleol	21,442	4,050	25,492
	e. Arall	28,259	12,202	40,461
	Cyfanswm Cysylltiedig ag Awdurdod Lleol	106,994	59,751	166,745
B. Ysgolion				
	Pwysau chwyddiant cyflog	114,685	86,631	201,316
	Pwysau chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chyflog	46,061	15,989	62,050
	Ffioedd / Taliadau chwyddiant (positif)	- 347	- 365	- 712
	Pwysau chwyddiant (sefydlog)	160,399	102,255	262,654
Pwysau ar gyllideb				
	a. Pwysau mewn perthynas â galw	13,221	9,259	22,481
	b. Pwysau cyllido cyfalaf	- 1,090	- 890	- 1,980
	c. Gostyngiad mewn grantiau penodol	585	205	790
	d. Blaenoriaethau lleol	2,013	1,609	3,622
	e. Arall	1,925	1,729	3,654
	Cyfanswm Ysgolion	16,654	11,912	28,567
Pwysau a Ragfynegir				
		2023-24	2024-25	Cyfanswm
		£000oedd	£000oedd	£000oedd
C. Gwasanaethau Cymdeithasol				
	Pwysau chwyddiant cyflog	51,858	23,918	75,776
	Pwysau Costau Comisiynu - Oedolion	86,939	55,201	142,140
	Pwysau Costau Comisiynu - Plant	14,066	10,449	24,515
	Pwysau chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chyflog	20,712	12,423	33,135
	Ffioedd / Taliadau chwyddiant (positif)	- 2,677	- 2,192	- 4,869
	Pwysau chwyddiant (sefydlog)	170,898	99,799	270,697
Pwysau ar gyllideb				
	a. Pwysau mewn perthynas â galw	3,828	4,628	8,456
	Gwasanaethau Oedolion			

Gofal Cartref (gan gynnwys byw â chymorth)	7,662	7,776	15,438
Lleoliadau Preswyl	11,886	8,955	20,841
Arall	12,604	8,103	20,707
<u>Gwasanaethau Plant</u>	2,500	1,770	4,270
Gofal Cartref	1,309	- 685	624
Lleoliadau Preswyl	22,688	8,277	30,965
Gofal Maeth	5,352	3,870	9,222
Arall	5,386	5,872	11,258
b. Pwysau cyllido cyfalaf	-	-	-
c. Gostyngiad mewn grantiau penodol	5,914	1,646	7,560
d. Blaenoriaethau lleol	4,418	1,651	6,069
e. Arall	1,699	-	1,699
Cyfanswm Pwysau Cyllideb	85,246	51,863	137,109
Cyfanswm Gwasanaethau Cymdeithasol	256,144	151,662	407,806
Cyfanswm Pwysau (gan gynnwys ysgolion a Gwasanaethau Cymdeithasol)	784,220	439,248	1,223,468
<u>D. Newidiadau o ran cyllid</u>			
Treth y Cyngor (net o CTRS)	59,092	61,879	120,971
Grant Cynnal Refeniw	169,632	123,125	292,757
Defnyddio cronfeydd wrth gefn	7,894	- 490	7,404
	236,618	184,514	421,132
<u>Cyfanswm (A+B+C-D)</u>	547,602	254,734	802,336